

השיעור השבועי

גליון מספר 353

הרב המקדים: הגה"צ רבי משה אביחצירא שליט"א
ראש ישיבת 'כבא סאל' נתיבות

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבתי"כ היזדים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויס רבים מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זע"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ידועים
21:20	20:24	19:33	חל אביב
21:17	20:22	19:31	חיעה
21:21	20:25	19:34	באר שבנו
21:16	20:21	19:31	

בלק | י' תמוז תשפ"ב

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פרץ שליט"א

הלכות כיבוד אב ואם - ד

אם מצות כיבוד אב ואם בין אדם למקום או לחבירו, ונפקא מינה. לשמוע לאביו כשאינו לו הנאה ישירה. אברך במעשר כספים. אביו אומר לו שלא יתחתן עם גיורת. טבילת איש במקוה. תרומת אברים. להכנס לספק סכנה כדי להציל את חבירו מודאי סכנה. העוסק במצוה שבין אדם למקום, האם נפטר ממצוה שבין אדם לחבירו. חובת השמירה על מסורת אבותינו ורבותינו

אביו עני, שאז יתן לו ממעשר כספים² מדין צדקה (ש"ע סי' רמ"ה וסי' רנ"א ט"ג), "וּמִבְשָׁרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם" (ישעיהו נח, ז), הקרוב קרוב קודם, בצדקה אין ניגוד עניינים... ומה שצריך לטרוח בשביל אביו, כי יש לאביו תועלת ישירה בכך שחוסך ממנו את הטירחת ללכת בעצמו, אבל בדבר שאין תועלת ישירה לאב לא צריך לשמוע לו.

אל תתחתני

ג. בשו"ת תורה לשמה³ (סימן רסו) נשאל, לגבי בת מבוגרת שאביה זקן וצריך שיטפלו בו, ואומר לה אל תתחתני, כי אם תתחתני מי יטפל בי. דן בזה התורה לשמה, וכתב שאשה פטורה מפריה ורביה - החיוב על האישה והיא רק מסייעת - ואם כן העוסק במצוה פטור מן המצוה, היא עסוקה במצות כיבוד אב ואם שהיא מצוה יקרה עד מאוד, ולכן לא תתחתן אלא תישאר רווקה. בא הרב ביביע אומר ח"ח (חידוסי"י כבאות ב) וחלק על רבינו יוסף חיים, וכתב שלא תשמע לאביה, כי היא רוצה להקים בית בישראל, והיו לה ילדים שתחנך אותם לתורה, זו ההמשכיות של עם ישראל, "לא תהוהו בְּרָצָה לְשֶׁבֶת יִצְרָה" (ישעיהו נח, יח), ואביה אינו רשאי לצערה. ודברי הגאון רבי יוסף חיים בתורה לשמה תמוהים מאד, אחר המחילה.

פגם משפחה

ד. המהר"ק (שרש קסו) - רבי יוסף קולון, היה לפני כ-550 שנה - דן במי שהכיר גיורת⁴ ורוצה להתחתן אתה, ואביו אומר לו: אין זה כבוד המשפחה, אנתנו

א. נפקא מינה לאברך שמקבל מלגה 2,000, מהכולל, אינו צריך לתת מעשר כספים, אלא יחסוך לנישואי ילדיו, וכי ישלח את בתו מהבית כמו שמוציאים תרנגולת מהבית...? צריך להביא לה נדוניה, לכן בכל חודש יקצה לה 180 ג, ו-20 ש יתן לצדקה ב"ויברך דוד". וכן בחור ישיבה שמקבל מהוריו דמי כס, אינו צריך לתת מעשר כספים. {וכן חתן שמקבל סיוע לדירה אינו צריך להפריש מעשר כספים, וכן ממתנות החתונה לדידן א"צ ליתן מעשר כספים כאשר הם מיועדים לצרכי הקמת הבית, וכן מי שיש לו חובות כל עוד לא פרע אותם אינו חייב במעשר כספים, אא"כ פרס אותם לשנים}.

ג. חיברו הגאון רבינו יוסף חיים בעל ספר בן איש חי, ואמנם ביביע אומר (ח"ט האו"ח סימן צו) הרב קצת הסתפק האם רבינו יוסף חיים חיבר את שו"ת תורה לשמה, כי החתום על התשובות נקרא "יחזקאל כחל"י", אבל זה בגימטריה "יוסף חיים", ונטה לומר שחיברו הרב בן איש חי, אבל לא חתן. אולם בשנותיו האחרונות הגיע למסקנא שהבן איש חי חיבר את התורה לשמה, ויש כמה ראיות לכך, ואחת מהן שהתשובות שם דומות מאוד לתשובות של שו"ת ידי חיים להבן איש חי.

ד. כמובן מדובר בגיורת שהתגיירה גיור טוב ואמיתי, צריך לחקור אצל מי התגיירה, ברבנות הראשית לישראל בירנו על בתי דינים טובים בחו"ל שמגיירים על פי ההלכה, ויש לנו רשימה שלהם, אבל לפעמים אחד הדיינים פסול מלדון, והגיור לא תופס. רב שנסוע מניו יורק לרוסיה לגייר, צריך לבדוק אם המניע שלו זה כסף. השבוע שמעתי סיפור על חזן מפורסם שהיה בתפקיד רבני בחו"ל, והיה מוציא ידי חובה את הרבים, ולפתע ראו שעבר לקהילה של קונסרבטיבים - כמו

לשמוע לאביו כשאינו לו הנאה ישירה

א. ¹בישעורים קודמים חקרנו, האם כיבוד אב ואם היא מצוה שבין אדם למקום או בין אדם לחבירו, והבאנו בזה מחלוקת בין הרמב"ם (בפי"ה מ"ק דפאה משנה א) לרמב"ן (ע"ה"ת שמות כ, ג). ואמרנו שיש בזה ארבע עשרה נפקא מינה להלכה (ראה ילקו"י על כיבוד אב וא"א ע"ו צ"א), ואחת מהן, האם צריך לשמוע לאביו בדבר שאין לו נגיעה ישירה, אם נאמר שכיבוד אב ואם היא מצוה שבין אדם לחבירו, כל המצוה לשמוע לאביו רק בדבר שיש לאביו הנאה ישירה, וכמשמעות לשון הגמרא בקידושין (לא): תנו רבנן, איזהו כיבוד, מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. אבל אם נאמר שכיבוד אב ואם בין אדם למקום, אין זה משנה אם יש לו הנאה ישירה או לא. ואמנם יש ראשונים הסוברים שמצוה לשמוע לאביו אפילו בדבר שאין לו הנאה ישירה, ומהם המאירי (יבמות ה:) ורבינו ירוחם (נתיב א חלק ד) והרא"ש (בתשובה כלל טו ס"ה). אך לעומתם דעת רוב הראשונים ומהם הרמב"ן והרשב"א והריטב"א (יבמות ו), שבכל דבר שאין נגיעה ישירה לאב, אין מצוה לשמוע בקולו.

אביו שולח אותו לבנק

ב. מי שאביו שולח אותו לבנק או לעירייה לשלם בשבילו חשבון ארנונה או חשמל, ילך ויחסוך ממנו את הטרחה. אבל הבן אינו צריך לשלם מכיסו הפרטי, כי להלכה כיבוד אב משל אב ולא משל בן (עי' קידושין לב.). אלא אם כן

¹ מדברי הרב המקדים בנש"ק הגה"צ רבי משה אבוהצירא שליט"א: ברשות מרן הראשון לציון שליט"א, "פי אַם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל תְּהַלְּלֵהּ הַשֶּׁפֶל יִדְעֵ אֹתִי" (ירמיהו ט. כג), מי שרוצה לזכות את ישראל יפין תורה והלכה, כמו שעושה מרן הראשון לציון שליט"א, שמכתת רגליו לכל אתר ואתר, מהיכן יקבל את הכוחות והעוצמות הללו? ובפרט למה שזכה הרב שהלכה כמותו בכל מקום, איך זוכים לכך? אומרים חז"ל (עירובין יג:), במחלוקת בית שמאי ובית הלל בדרך כלל נפסקה ההלכה כבית הלל, למה? כי היו מתנהגים בענוה, כשאדם מתנהג בענוה הוא זוכה לקבל סייעתא דשמיא ולכוין לאמת, ולכן הלכה כמותו. ב"ה אנו רואים שבכל אתר ואתר, בארץ ומחוצה לה, אין מקום ששמו של מרן שליט"א לא מגיע, ובכל מקום פוסקים הלכה כמותו, לזה זוכים על ידי מידת הענוה, והסתמל לכך הוא משה רבנו שהיה הגדול ביותר, והענוה ביותר. וזכה הוא מורנו ורבנו מרן שליט"א. יהי רצון שימשיך להנהיגנו לאורך ימים ושנים, בבריאות איתנה ונהורא מעליא, אמן.

² דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לכבוד ראש הכולל, החכם הכולל, הגאון רבי משה אבוהצירא שליט"א, בן של קדושים ונכדו של הבבא סאלי, והוא ממשיך את דרך אבותיו ויושב על התורה ועל העבודה בהתמדה, היית כמה פעמים אצלו בכולל, והוא יושב ועוסק בתורה בקדושה ובטהרה. ירחיב ה' גבולו בתלמידים, ויעשה עוד כהנה וכהנה להגדיל תורה ולהאדירה.

³ אצל האשכנזים מעשר כספים הוא דין גמור, ואפילו דבר מצוה לא יעשה בו, רק יתנו לעניים, כמובא ברמ"א (סי' רמ"ט), אבל אצלנו הספרדים זה בגדר מנהג טוב וחשוב, אבל לא דין גמור, וכמו שהאר"ך בשו"ת בית דינו של שלמה (יו"ד סי'

משפחה של רבנים - בפרט אשכנזים מקפידים על יחוס - איך אתה לוקח גיורת, אביה מוחמד יבוא לחופה, אתה עושה בושות... אומר הבן: אבל היא צדיקה וחסודה, הולכת בצניעות ושומרת מצוות קלה כבחמורה, ובקיאיה בילקוט יוסף יותר טוב מבת סמינר בית יעקב⁵. אומר המהר"ק שלא ישמע לאביו, כי לא נחשב שיש לו בזה תועלת ישירה. אלא אם כן יש ממש צער גדול להורים על פגם המשפחה, וכגון שיפלו למשכב וכדומה מרוב צער, אז צריך לשקול טוב, ולפעמים כדאי לשמוע לאב, ולא מצד כיבוד אב ואם, כי להלכה אין מצוה לשמוע לו בדבר שאין לו נגיעה ישירה, אלא מצד שגורם צער ליהודי, ובאופן זה יעשה בחכמה איך לשכנע את אביו ולהקל מעליו את הצער.

אל תטבול במקוה

ה. אב שציווה את בנו: אל תטבול במקוה בחורף, אני חס עליך שלא תתקרר, או מסיבות אחרות. אם אביו אומר דברים של טעם, ישמע לו, אך מצד דין כיבוד אב ואם, לא צריך לשמוע לאביו, כי אין לו בזה נגיעה ישירה. רבינו האר"י ז"ל, היתה תקופה שאמו⁶ אמרה לו שלא יטבול במקוה, כי פחדה עליו שמא יצטנן, ואף שהמקובלים מקפידים על טבילה במקוה, שהרי מקורה בזוהר הקדוש (פרשת שמות דף קלו ע"ב), שם הובא על רב המנונא סבא שהיה טובל בכל ערב שבת, ומי כמו האר"י ז"ל שר בית הזוהר שהיה עושה הכל על פי הקבלה, אבל בכל זאת שמע לאמו ובמשך שלש שנים לא טבל במקוה. אך להלכה מצד כיבוד אב אינו חייב לשמוע לאביו בזה, וכנראה האר"י שמע לאמו כי הצטערה הרבה וחס עליה.

טבילה ללא ברכה

ו. התוס' בברכות (כב: ד"ה ולית) כתבו, שהטובל במקוה בערב יום הכיפורים אינו מברך על הטבילה. וזהו שלא כשיטת רב סעדיה גאון (הובא ברא"ש סוף יומא) שבערב כיפור צריך לברך על הטבילה, ולא יברך בחדר של מקוה מים חמים דנפיש זוהמא, אלא יברך בחוץ, ומיד יכנס למקוה ויטבול, וכמו בטבילת מצוה. אבל התוספות חולקים, וגם הרא"ש (שם) כתב, מה שאמרו בגמרא (רי"ה טז): חייב אדם לטטר עצמו ברגל, זה נאמר על זמנם שהיו דיני טומאה וטהרה, והיו מזים אפר פרה אדומה, כמו שקראנו היום בפרשת השבוע, אבל בימינו זהו מנהג בעלמא, וכבר ביטלו את תקנת עזרא שתיקן לטבול, מפני שדברי תורה אינם מקבלים טומאה, וגם טמא יכול להתפלל וללמוד תורה (ברכות כב). ואמנם זה מנהג טוב וחשוב מאד שהובא בזוהר כנ"ל, אבל לא מברכים על מנהג, וכמו שאמרה הגמרא בסוכה (מוד): על מצות חביטת ערבה, 'חביט חביט ולא בריך', שלא מברכים על מצוה זו כי היא מנהג נביאים⁷, ואם על מנהג נביאים לא מברכים, כל שכן על טבילה במקוה שאין לברך על זה.

הוי מחשב שכר מצוה כנגד הפסדה

ז. הרמב"ם כתב באגרת לדיין באלכסנדריה (הובא בילקוט ימי"ג עמ' קנ), מעידיני עלי שמים וארץ שמעולם לא ביטלתי טבילת של מצוה, ולמרות שבהלכותיו (פ"ד מהל' קריאת שמע הל' ח) כתב שביטלו טבילת עזרא, בכל זאת היה מחמיר על עצמו. ואמנם מרן זצ"ל הנהיג אותנו, שמי שיושב ועוסק בתורה כמו בחורי ישיבות, לא צריך ללכת לטבול במקוה, העוסק במצוה פטור מן המצוה, והוי מחשב שכר מצוה כנגד הפסדה (אבות ב, א). כשלמדנו בישיבת חברון, היינו מתחילים ללמוד סדר א' בשעה 9:00 בבוקר, וישב לדינו בספסל בחור ספרדי

פרורמים, שעושים חתונה עם כומר ורבאי, ומעודדים התבוללות וחילולי שבת, ואכילת טריפות. אם התגירה אצלו צריכה לחזור ולהתגיר, כי הוא לא ראויה להיות דיין.

⁵ לפני כ-25 שנה הייתי בעיר מונסי שבאמריקה, יש שם 30,000 יהודים, כולם חסידיים, ובשבת רואים את כולם עם שטריימל, תענוג, ויש שם כמעט 1,000 ספרדים. כשהגעתי לשם ראיתי שהספרדים "משוכנזים" לגמרי, בכל ההלכות ובמבטא, ובאתי ומסרתי להם שיעורים ארוכים, שיעור בליל שבת ושיעור ביום שבת, והם התעניינו לשמוע, היו מסוקרנים, אמרו: הרב, לא ידענו, זה מותר? זה אסור? הסברתי להם שהספרדים קיבלו הוראות מרן והאשכנזים קיבלו הוראות הרמ"א. אחר שיעור של שעתיים, יצאנו החוצה, ולפתע קפץ לעברנו איש גדול שנראה כאינו יהודי, ואמר: סליחה כבוד הרב, כבודו כותב בילקוט יוסף שלספרדים ההלכה כך ולאשכנזים ההלכה כך, כשאני התגירתי אמרו לי שיש תורה אחת לישראל! אמרו לי אחר כך שהוא גר צדק, שיושב כל היום ולומד ליקוט יוסף, והוא בקי בילקוט יוסף יותר ממני... בדרך היה שלג, והלכנו לאט, וכל הדרך הסברתי לו שמרן הבית יוסף הוא מרא דאתרא, הוא הרב שלנו ואנחנו תלמידיו, והאשכנזים תלמידים של הרמ"א. עדיין היה לו קצת צער ואמר, הרב, ככה נגזר עלינו? אמרתי לו, תירגע, זה רק ביתניים, עוד מעט יבוא משיח צדקנו, ויעשו כולם אגודה אחת, כולם יעשו כדעת מרן... אחר שמרן היה מרא דאתרא בארץ ישראל, וקמא קמא בטייל.

שהיה מגיע כל יום בשעה 10:00, ובא ומשחק עם הפאות ומייבש אותם, איפה היית? היה הולך למקוה בכל יום במקום קצת רחוק, ואמרנו לו, עד שאתה הולך וחוזר, אנחנו לומדים עוד עמוד שלם.

התורה מטהרת את העוסק בה

ח. אדם העובד לפרנסתו ולא לומד, אם יש לו אפשרות לטבול לפני התפלה, ובפרט בערבי חגים - פסח, שבועת וסוכות - וכן בערב ראש השנה ובערב כיפור, אדרבה שיטבול, אבל הלומד תורה פטור מטיבילה במקוה, כי התורה למעלה מהכל, ובפרט שהתורה מטהרת את האדם לא פחות ממקוה. מרן זצ"ל עצמו היה הולך פעם בשנה בערב כיפור, וטובל במקוה פרטי בשכונת סנהדריה, אבל בשאר ימות השנה כולם יודעים שהיה יושב ועוסק בתורה בהתמדה, בלי טלפון משם וטלפון כמאן, ולא היה טובל כל יום במקוה. וכשהילדים מקטנותם רואים שאביהם מוותר על טבילה במקוה ותפלה בנך בחמה וכדומה, לצורך עסק התורה, זה מכניס להם לראש את חשיבות התורה. כשבאים אלי ילדים קטנים ומבקשים, אני רוצה ברכה שאהיה צדיק. אני אומר להם, לא מספיק להיות צדיק, צריך ללמוד תורה ולהיות תלמיד חכם, כי התורה למעלה מהכל! יש אחד מאשקלון שדיבר בשיעור על מרן זיע"א וזילול בו בענין מי הכינרת לפסח, בגלל הנזכר לעיל, אולם השומע דברי הזלזול שלו בודאי צריך קריעה. על כל פנים, להלכה לא צריך לשמוע לאביו שאומר לו אל תטבול במקוה, אלא אם כן יש לו צער מזה, שאז יתחשב בו.

אל תמול בעצמך את בנך

ט. אדם שנולד לו בן, והוא יודע קצת למול, ורוצה למול את בנו, אבל אביו אומר לו: איך תמול את בנך, כולך רועד... אומר לאביו: ראיתי כמה מילות, והמוהל ישים מגן ויעזור לי. אבל אביו עומד על שלו ואומר: בשום פנים ואופן, שלא תגרום צער לתינוק. לפעמים כשמרן היה סנדק, אבי הבן היה מל, והרב היה בוכה יחד עם התינוק, מרוב צער עליו, עד שתופס ועד שמל... ואמנם מצד כיבוד אב ואם לא צריך לשמוע לאביו, כי זה לא דבר הנוגע ישירות אליו, אבל מצד ההיגיון, אם אינו יודע למול היטב, אביו צודק וישמע בקולו.

אל תתענה

י. וכן מי שמתענה תעניות הרשות בשבועיים וכדומה, ואומר לו אביו: בגלל שאתה מתענה, כואב לך הראש ואתה נמנע מללמוד בצהרים, ולפעמים יש אברכים מבוגרים שבלי הקפה של הבוקר לא מצליחים להתרכז, ומפסידים את הלימוד של אותו היום⁸. מעיקר דין כיבוד אב ואם לא חייב לשמוע לאביו, כי אין לו בזה נגיעה ישירה, אבל כיון שאביו צודק בטענתו, שהוא ממעט ממלאכת שמים, ישמע לו, וישאיר את התעניות לאלה שעובדים, שהם יתענו בשבועיים, שלא יהיו שובבים... אבל בחור ישיבה ישב ועוסק בתורה בהתמדה.

אל תישן בסוכה

יא. אתם יודעים, דין שינה בסוכה חמור יותר מאכילה בסוכה, שהרי במשנה (סוכה כה) אמרו, אוכלים ושותים עראי חוץ לסוכה, כלומר שמוותר לכתחילה לאכול מחוץ לסוכה אכילת עראי, כגון תפוח עץ או פת פחות מכביצה, אבל שינה אסור לישון חוץ לסוכה אפילו שינת עראי, שמא יגרר וישן שינת קבע. לפני כששים שנה הציבור הרחב לא כל כך היה מודע לחיוב שינה בסוכה⁹, כיום

⁶ אמו של האר"י היתה ספרדיה, ואביו אשכנזי. החתם סופר (תאו"ח סימן טו) חשב שהאר"י היה ספרדי, ואמר חבל שלנו האשכנזים אין מקובל כזה גדול כמו האר"י, שיעשה לנו נוסח תפלה עם כל הכוונות. אבל הוא לא ידע שהאר"י היה אשכנזי, ורק אמו היתה ספרדיה. האר"י היה מחותן של מרן הבית יוסף, בנו של מרן התחתן עם בתו של האר"י.

⁷ מצות חביטת ערבה היא מנהג נביאים, ולא יסוד נביאים, כי אילו היתה יסוד נביאים היו צריכים לברך עליה. יש סידורים ישנים של העיראקים כמו הוצאת מנצור, שכתבו על חביטת ערבה "יסוד נביאים", אבל מרן אמר לשנות ולכתוב "מנהג נביאים", כי אם היתה יסוד היו צריכים לברך עליה, ואיך יעשה תרתי דסתרי, מצד אחד יאמר "יסוד" ומצד שני יאמר "ולא בריך". לכן תיקנו בחזון עובדיה וכתבנו "מנהג נביאים", וב"ה באו אחרים ולמדו מאיתנו.

⁸ היה רב ציבורי אחד שכשהיה מדבר אתי הרגשתי שיש לו ריח הפה, פעם תפסתי אותו ואמרתי לו: ניכר עליך שאתה מתענה בשבועיים, אבל אתה רב של ציבור, איפה כבוד הבריות?! וכן דיין לא יתענה, כי צריך להיות מרוכז כששומע את בעלי הדין. מרן זצ"ל לא היה מרבה להתענות, וכשהיו באים אליו בעלי תשובה ומבקשים תיקונים על העוונות שעשו בעבר, היה אומר להם: תעסקו בתורה ברצף, לא תעשו סיגופים ולא כלום.

⁹ בעבר לא היו הרבה בני תורה, אבל היום ב"ה נתרבו לומדי התורה, ויש יותר שיעורי תורה לבעלי בתים, ובפרט שיעורים בהלכה. אני זוכר לפני מעל ששים שנה, תמיד דיברו עם בעלי בתים בפרשת השבוע, ולפעמים היו קוראים רבע

ב"ה ישנה יותר מודעות לזה. וכן שבא מהשיבה ורוצה לישון בסוכה, ואמו אומרת לו: אינני מרשה לך לישון מחוץ לבית, כי בשעה חמש או שש בבוקר יש קרירות בירושלים, ואתה מצטנן. אומר לה: אבל יש לי שם מיטה טובה... והוא מכיר את עצמו שיהיה לו צינון קל ובמשך היום ישנה כוס תה אחד ויעבור לו, ורוצה לישון בסוכה, שהיא מצוה חביבה של פעם בשנה. האם ישמע לה או לא.

תשובו כעין תדורו

יב. בילקוט יוסף מועדים (עמ' תרנח) כתבנו שישמע לאמו ולא ישן בסוכה, וקיבלתי מכתבים בצדק לכאורה, הלא כבודו כתב בילקוט יוסף על כיבוד אב ואם (עמ' תיז ועוד), שאין מצוה לשמוע בקול אמו בדבר שאין לה נגיעה ישירה. אבל אני הבאתי את הדברים בשם שו"ת התעוררות תשובה¹⁰ (ח"ב ס"ס כא) - שהיה נכד ונין ההחתם וספר, ולפני שאתם מקשים, תפתחו את המקור ותעיין בפנים. שם כתב בטעם הדבר שיש לשמוע לאמו, שלעולם אין זה מצד מצות כיבוד אם, כי לא צריך לשמוע לה בדבר שאין לה נגיעה ישירה, אלא מדין "תשבבו" כעין תדורו, וכמו בבית כשאמו אומרת לו שלא ישן מתחת החלון כי אולי יבוא ט"ל... הוא שומע לה, כך גם כאן. לכן אם ישכנע אותה שרוצה לישון בסוכה, אין הכי נמי, אבל אם היא עקשנית, ישמע לה ויכנס לבית.

אל תתרום כליה

יג. מי ששמע שחבירו קיבל מחלה בכליות, והולך לעשות דיאליזה פעמיים ושלוש בשבוע, וסובל, ואומרים לו הרופאים: תשיג תרומת כליה ותינצל, גם תהיה לך איכות חיים, וגם אורך ימים, כי כמה תוכל לחיות עם דיאליזה. והוא ב"ה בריא ושלם בגיל 25, ומוכן לתרום כליה לחבירו, אבל אמו אומרת לו: מה פתאום, בשום פנים ואופן. אומר לה: הרופאים אומרים שזה בסדר גמור, אין בעיה להישאר עם כליה אחת. אבל היא מתעקשת: לא, אני מפחדת עליך, וכי בשביל חבירך אתה צריך להיכנס לחשש סכנה?! האם ישמע לה או לא.

תרומת אברים

יד. ראשית צריך לברר האם מותר לתרום כליה, ובכלל האם מותר לתרום אברים. יש שחותרים על כרטיס אדי, שמסכימים לתרום אברים לאחר הפטירה, אבל צריך לדעת שפעמים רבות זה נגד ההלכה, ואחת הבעיות בזה, שיכולים לקחת לו אברים כשהוא גוסס, והרי כל המעצים עינו של גוסס הרי זה שופך דמים - רוצח! (שבת קנא:), מי יכול לסמוך על כל הרופאים, יש שאינם בני ברית, ויש הרחוקים מדת ומסורת, וגם אם יתנה אתם שייקחו אברים רק לאחר מיתתו, אולי לא ישמעו לו. לכן אם רוצה לחתום על כרטיס תרומת אברים, יתייעץ עם חכם בקי בהלכה.

תרומת קרנית העין

טו. אבל מותר לתרום את הקרנית של העין, כי היא עדיין פועלת כמה שעות אחר הפטירה, ובה מציל את חבירו שאינו רואה, שהרי סומא חשוב כמת (נדרים סד:), גם יש לו צער וגם לא יכול ללמוד תורה, ולכן מצוה לתרום לו. המרדכי (מגילה סימן תשצח) כותב, סומא מקדש לביל שבת ומוציא את בני ביתו ידי חובה. ושאל, הלא מהתורה סומא פטור ממצוות, ורק מדרבנן חייב, ואין יוציא את בני ביתו החייבים מהתורה? אלא אומר המרדכי - שהיה לפני כ-700 שנה - כיון שיכול לבוא רופא ולהחזיר מאור עיניו, גם עכשיו הוא יכול להוציאם ידי חובה, כי "כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו" (קידושין כה:). והאחרונים ראו כן תמחו, איך יכול להיות שסומא יראה? אבל היום כבר מבינים.

להיכנס לספק סכנה כדי להציל חבירו

טז. לגבי תרומת כליה, יש לדון האם יש בה סכנה, ובכלל מה הדין להיכנס לספק סכנה כדי להציל חבירו מודאי סכנה. בירושלמי מסכת תרומות (סוף פרק ה) הובא מעשה ברבי אמי שתפסוהו ליסטים, רצו שיתן להם מיליון דולר, מאיפה יביא להם... ובקשו להורגו. כשנודע הדבר לחכמים, אמר רבי יונתן יכרך המת בסדינו, אין לנו אפשרות להצילו מהם. שמע ריש לקיש ואמר, ככה נוותר עליו?! או אני הורג או אני נהרג, והלך להציל אותו. ריש לקיש היה בעברו ראש השודדים, הלך להילחם באותם שודדים שהיו חבריו מהעבר, וניצח אותם, ושחרר את רבי אמי. והלא ריש לקיש הכניס עצמו בספק סכנה - כי ברגע שנכנס להילחם "כְּזֶה וְכָזָה תֵּאָכַל הַחֶרֶב" (שמואל ב' יא, כה) - כדי להציל את רבי אמי מודאי סכנה. רואים שמותר להיכנס לספק סכנה להציל חבירו מודאי

שעה מספר בן איש חי. ותו לא מידי. אבל היום ב"ה 'אכשור דרא', הרמה של הבעלי בתים גבהה בזכות מרן זצ"ל, שלראשונה נתן להם שיעורים בהלכה והגיש לפנייהם את דברי הפוסקים. [היה חכ"א שטען בעבר, שספרי פסקי ההלכה גרמו להודרת הרמה אצל הבעלי בתים, אבל אותו חכם מעולם לא נתן שיעור בהלכה

סכנה. בשו"ת חות יאיר (סימן קמו) - היה לפני כ-300 שנה - פסק את דברי הירושלמי להלכה, וכן פסק הגאון רבי חיים בן דוד אבולעפייא בשו"ת נשמת חיים (בחלק הדרושים ד"א ע"א וע"ב). אמנם הסמ"ע (ח"מ ס"י תכו סק"ב) - ספר מאירת עיניים - כתב, מכך שעמודי ההוראה - הרי"ף הרמב"ם והרא"ש - וכן מרן השלחן ערוך, לא הביאו את דברי הירושלמי להלכה, כנראה התלמוד בבלי שלנו לא מסכים עם דברי הירושלמי, ולכן להלכה אין להיכנס לספק סכנה כדי להציל חבירו מודאי סכנה.

מעשה בבני גליל

יז. כנראה המקור שלהם הוא מהגמרא בנדה (סא:), שם הובא מעשה בבני גליל שיצא עליהם קול שרצחו נפש, והיו בורחים מפני אימת המלכות שלא תהרגם "נפש תחת נפש", וברחו לביתו של רבי טרפון שהיה עשיר גדול והיתה לו וילה גדולה, וביקשו: רוצים להרוג אותנו, תן לנו להסתתר אצלך. אמר להם, אסור לקבל לשון הרע שהרגתם נפש, אני לא מאמין למה שכתבו עליכם בעיתונים... אבל למיחש מיהא בעי, אולי נכון הדבר והמטרה תמצא אתכם אצלי ותהרוג אותי, לכן תלכו ותמצאו מקום אחר להסתתר. והלא אצל רבי טרפון היה ספק שמה ימצאו אותם אצלו, ובכל זאת לא נכנס להצילם מודאי סכנה. רואים שאין להיכנס לספק סכנה, בשביל להציל חבירו מודאי סכנה, ודלא כהירושלמי. וכך מסקנת האחרונים.

בתרומת כליה אין סכנה

יח. ברם כל זה מדובר באופנים שיש בהם ספק סכנה, אבל כשעושים ניתוח להוצאת כליה, לפי דברי כל הרופאים אחוזי ההצלחה הם קרוב למאה אחוז, וכן כתב מרן זצ"ל ביביע אומר ח"ט (הח"מ ס"י ב') בשם רופאים מומחים ויראי שמים, שכמעט ואין בזה סכנה, ומעשים בכל יום שמוציאים לאדם כליה, והוא נשאר בריא ושלם ומאריך ימים. נמצא שהתורם כליה אינו נחשב אפילו בספק סכנה, ועל כן לפי ההלכה מותר לתרום כליה. את כל זה יסיבר לאמו החוששת שיתרום כליה, והיה אם תקבל - תקבל, ואם לא, אינו חייב לשמוע בקולה, כי אין לה בזה נגיעה ישירה.

אב שמחל על כבודו

יט. נפקא מינה נוספת, בדין אב שמחל על כבודו - כבודו מחול (קידושין לב:), האם זהו דוקא בדין אדם, אבל בדין שמים חייב, או אף מדיני שמים פטור. אם כיבוד אב ואם היא מצוה שבין אדם לחבירו, יהיה פטור אף מדיני שמים, אבל אם היא מצוה שבין אדם למקום, מכל מקום צריך לכבד מדיני שמים. והנה יעקב אבינו ע"ה הצטער על אבדן בנו יוסף הצדיק במשך כ"ב שנה, כנגד כ"ב שנה שלא כיבד את אביו יצחק ואמו רבקה, שהרי עשרים שנה היה בחרן בבית לבן, ועוד שנתיים בדרך (מגילה טז:). ומן הסתם יצחק אבינו מחל לבנו יעקב, ובכל זאת יעקב נענש, ומכאן כתב החיד"א בשיורי ברכה (סימן רמ"ס ט) להוכיח, שמצוות כיבוד אב ואם בין אדם למקום. וכן משמע מדברי הרא"ש (תוס' רא"ש וישט"ק ב"מ לב:), שאף שכבוד האב מחול צריך לעשות לו הידור. וקצת צריך עיון, כי לפי הצד שמצוות כיבוד אב ואם בין אדם למקום, למה כתב הרא"ש שיעשה להם הידור, ולא יקום מלוא קומתו. וכן משמע גם מדברי הרדב"ז (ח"א ס"י תקכד), שאף שכבוד האב מחול, עדיין יש מצוה לכבדו.

דין קדימה במצוות

כ. נפקא מינה נוספת, מי שיש לפניו שתי מצוות, מצוה שבין אדם למקום, כגון לולב וסוכה ואכילת מצוה, ומצוה שבין אדם לחבירו, איזו מהן יקדים? בפשטות יקדים לעשות את המצוה שבין אדם למקום, שהרי אמרו בגמרא (קידושין לא:), אבא אומר השקיני מים, ואמא אומרת השקיני מים, איזה מהם קודם? ואמרו שם, הנח כבוד אמך - אפילו היא צדקת יותר ומתפללת - ועשה כבוד אביך, שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך. ולפי זה כל שכן שיקדים מצוה שבין אדם למקום, כי כולם חייבים בכבודו של מקום.

חשיבות מצוות שבין אדם לחבירו

כא. מצד שני, בגמרא בבא בתרא (פה:), אמר רבי לוי, קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות. וכתב הרמב"ם (פ"ז מהל' גניבה הלכה יב), קשה עונשן של מדות יתר מעונשן של עריות שזה בינו לבין המקום וזה בינו לבין חבירו. וכן כתב הרא"ש (בפי' לפאה פ"ק אות ג), שהקב"ה חפץ יותר שיעשו מצוות שבין אדם לחבירו מאשר בין אדם לקונו. וכן מוכח מדברי התוס' (ב"מ כג:), דממונא חמור יותר מאיסורא, ולכן באיסורים הולכים אחר הרוב, אבל בממונות לא הולכים

לבעלי בתים, ואדרבה אלה שמפיצים את אור ההלכה בשיטתו של מרן זיע"א, הם אלה שהרימו את הרמה אצל הבעלי בתים, ולא הוא.]

¹⁰ היום יש 'אוצר החכמה', וכל אחד יכול לעיין בשו"ת התעוררות תשובה. בספר הזה, בראש כל עמוד נכתב "אין לסמוך על הוראה זו כלל", אבל הרב המחבר ביקש שיעשו כן לרוב ענוה, ובאמת סומכים עליו להלכה ולמעשה.

אחר הרוב. גם רבי חיים מוולוז'ין (נפס החיים מידות עה) כתב בשם רבו הגאון מוילנא, שעיקר עמל האדם צריך להיות על עבירות שבין אדם לחבירו. ופעם נשאל הגאון החזון איש (מעשה איש ח"ב עמ' קסו), מה הדרגה הגבוהה ביותר שאדם יכול להגיע בעולם הזה, והשיב, לעבור את כל חיי העולם הזה מבלי לפגוע באף יהודי¹¹. כמה חשוב העניין של המידות, וכן ראינו אצל מרן זצ"ל, שלפעמים היה מתבטא באופן מסוים על כמה אנשים, ואחר כך היה מתנצל ומפייס. ולפי כל זה, אולי עדיף להקדים מצוות שבין אדם לחבירו. אך יש לומר שאמנם הקב"ה מעדיף מצוות שבין אדם לחבירו, וכמו שכתב הרא"ש הנ"ל, אך כלפינו מצוות שבין אדם למקום הן חשובות יותר, ולכן אנו מקדימים אותן¹² (ולקו"י על כיבוד אב ואם תד). והנה אם יש לפנינו מצוה שבין אדם למקום ומצוות כיבוד אב ואם, כגון בליל הסדר שצריך לקיים מצוות ארבע כוסות וכו', ואביו אומר לו, תבוא לשכונתי ותביא לי מרור - חסה, אני לא אוכל כריין... איזו מהן יקדים? תלוי בחקירה אם כיבוד אב ואם בין אדם למקום או לחבירו.

העוסק במצוה פטור מן המצוה

כב. נפקא מינה נוספת, בדין העוסק במצוה שבין אדם למקום, ובאה לפניו מצוה שבין אדם לחבירו, כגון הלואות כסף לחבירו, וכן עשיית חסד עם חבירו שנשרף לו הבית, לגייס לו תרומות ולהביא רהיטים חדשים וכדומה, האם אומרים בזה העוסק במצוה פטור מן המצוה, או שדין זה נאמר דוקא כשהמצוות שוות, אבל אם עוסק במצוה שבין אדם למקום, ובאה לפניו מצוה שבין אדם לחבירו, אינו נפטור מהמצוה שבאה לידו. בשו"ת שם אריה (חיו"ד סי' סד) כתב, שכל דין העוסק במצוה פטור מן המצוות נאמר במצוות שוות, אבל אם היה עוסק במצוה שבין אדם למקום, אינו נפטור ממצוה שבין אדם לחבירו. ולפי זה באופן שהיה עוסק במצוה שבין אדם למקום והגיע לידו מצוות כיבוד אב ואם, תלוי אם היא מצוה שבין אדם למקום או לחבירו.

מטרת הלימוד לקיים

כג. אלא שבשו"ת יביע אומר ח"ד (חיו"ד סי' י"א אות ד) העיר על השם אריה מדברי המאירי (מועד קטן טו): - שנעלם מכמה אחרונים - שכתב בשם הראב"ד, כי מצוות תלמוד תורה אינה פוטרת ממצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, כגון שופר ולולב וכיבוד אב ואם, וקבורת מת מצוה שאין לו קוברים, מפני שעיקר תלמוד תורה לצורך קיום המצוות. ומדוע המאירי לא נימק בפשטות, שכיבוד אב ואם וקבורת מת הן מצוות שבין אדם לחבירו, ותלמוד תורה זו מצוה שבין אדם למקום, ובאופן זה גם בשאר מצוות לא שייך העוסק במצוה פטור מהמצוה. אלא ודאי סובר המאירי שאין שום חילוק בזה.

אל תשים גרטל

כד. בן הרוצה לחגור גרטל בתפלה, ואביו אומר לו: אינני רוצה שתנהג בזה, כי כל רבותינו הספרדים, חכם עזרא עטיה, מרן זצ"ל, חכם בן ציון, לא שמו גרטל. נכון שמרן הבית יוסף (סימן צ"א) כתב בשם רבינו ירוחם, שמי שרגיל לחגור חגורה כל היום, אם התיך חגורו לצורך אכילה או עיסוק במלאכה, כשבא להתפלל יקפיד להחזירה. אבל כל זה נאמר בזמנם שהיו הולכים עם חלוק, מה שאין כן היום שהולכים גם עם מכנסיים וגם עם חגורה או גומי בבגדים, אין חשש לא מצד שלבו רואה את הערוה, ולא מצד דין "היכון לקראת אלוקיך ישראל". ואם עושה שלא כמנהג כל גדולי הספרדים, יש לו לחוש שנקרא מזלזל בכבוד רבותיו, וכפי שכתב הגאון רבי יעקב פראג'י

¹¹ כל האמור הוא בעניינים שבין אדם לחבירו, אבל מי שחולק על דברי הפוסקים בלי שום טעם, אין לחשוש ולא לדבר עליו שמא יפגע, כי עליו כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות דעות הלכה ח): כן אמרו חכמים, המולבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חבירו ברבים בין קטן בין גדול וכו', במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימים אותו ברבים, ומפרסמים חטאו, ומחזרים אותו בפניו, ומבזים ומקללים אותו עד שיחזור למוטב, כמו שעשו כל הנביאים בישראל. ע"כ. וכי הראב"ד לא חלק על הרמב"ם בלשון חריפה ביותר, 'לא טעם ולא ריח', לא היה ולא נברא'. כי צריך להעמיד את ההלכה על תילה. שאלו חכם אחד ברדיו, על ילד יתום שאביו מהרוגי מירוה, והילד עשה בר מצוה בתוך השנה, האם יוכלו להביא תזמורת לבר מצוה. ואסר עליהם. אבל זו טעות, כי בגמרא (מועד קטן י"ד): אמרו מקרעים לקטן מפני עוגמת נפש, ודייקו הפוסקים שאין אבלות נוהגת בקטן, ורק קורעים לו, כי כשיראו ילד קטן עם חולצה קרועה תהיה להם עוגמת נפש. וקטן שהגדיל באמצע שבעת ימי האבלות, מרן השלחן ערוך (סי' שצ"ט ג) פסק שבטל ממנו כל דין אבלות, כדעת הרא"ש (פ"ג דמ"ק סימן צ"ו) ודלא כמהר"ם מרוטנבורג (ה"ל שמוחזק סימן ג), לפי שהלכה כדברי המיקל באבל. וכל שכן בימי השלושים וכל שכן אחר השלושים, שלא צריך לנהוג מנהגי אבלות. ואם כן למה לצער את הילד? וגם האמא שהיא אלמנה, יש לה דין אבלות רק תוך שלשים יום ולא כל י"ב חודש, ומותר לה לשמוע תזמורת. לחינם אותו רב מהרד"ו

(בתשובה סי' נט, ד"ד רע"א) - היה אב"ד באלכסנדריה לפני כ-280 שנה - שהמחמיר נגד הרמב"ם - שהיה מרא דאתרא - נקרא מזלזל בכבוד רבותיו. כאילו רבותינו לא ידעו ורק אתה יודע, וכאילו אתה יותר צדיק מהם. לכן לא יאמר לאביו: מה אתה רוצה, הרב פסק ביזים שלא צריך לשמוע לאב בדבר שאין לו נגיעה ישירה... כי למרות שאין בכך מצוות כיבוד אב ואם, אבל בזה ההיגיון אומר שצריך לשמוע לאביו.

בחור ספרדי בישיבה אשכנזית

כה. יש רב אחד מבני ברק הרב רבי יהודה שפירא, שהיה ראש כולל חזון איש, וכתב כמה דברים בספרו דעת יהודה, שכאשר ראינו אותם חס לבי בקרבי, לא האמנתי למראה עיני, וברור שאילו מרן זצ"ל היה רואה אותם, היה מדבר על זה בתקיפות אפילו בבני ברק... שם (עמ' כ"ו) כתב, שבחורי ישיבות ספרדים הלומדים בישיבות אשכנזיות, צריכים לנהוג בכל מכלל כל כמנהגי האשכנזים, בנוסח התפלה ובהלכות, ושכן הורה החזון איש, ושכן הביא בשמו הרב ליפקוביץ' - ראש ישיבה קטנה פונוב'ז' - במכתב, שיעשו הכל כמנהגי האשכנזים, ואין בזה "אל תטוש", כי יש להם ר"מ אשכנזי ומקבלים ממנו תורה ויראה. ועוד כתב שם בראש הספר, שספרדים יכולים להניח תפלין כשיטת ה"ט"ז (סי' לב ס"ק כו), במה שכתב בדין הסתימות של פרשת והיה אם שמוע, ואף שהוא נגד מרן הבית יוסף (יו"ד סי' רפח), משום שהלכה כבתראי.

על מה אומרים הלכה כבתראי

כו. כשראיתי כך אמרתי, אני דן אותם לכך זכות שהם סגורים בבני ברק ולא מכירים את הגדולים שלנו. שהרי מה שהביא את הכלל 'הלכה כבתראי', כתב הרדב"י (ח"ג סי' תקסד) שזה נאמר רק על חכמי התלמוד - תנאים ואמוראים, וכן כתבו מהר"ם אלשיך (סימן לט, דף ס"א ע"ב) ומהר"ם אלאשקר (סי' נ"ג), ועוד הרבה פוסקים, ולכן כתבו כל האחרונים שקיבלנו הוראות מרן, כי הלכה כבתראי לא נאמר על הדורות האחרונים. ובעין יצחק (ח"ג עמ' תנ, תקנ"ד) הארכנו בזה. הלא מרן הבית יוסף נפטר בשנת של"ה, והרמ"א בשנת ש"מ, והיה אחריו, וכי נאמר הלכה כבתראי ונעשה כולנו כדעת הרמ"א? ואיך כתבו כל גדולי הדורות שקיבלנו הוראות מרן, על כרחנו שהלכה כבתראי נאמר רק על תנאים ואמוראים. זה דבר בסיסי שצריך לדעת אותו. גם חכמי האשכנזים צריכים לדעת את הפוסקים כולם, כולל פוסקי ספרד, כמו החקרי לב, פתח הדביר, יפה ללב, ספרי מהר"ח פלאגי, מאמר מרדכי, בית דוד, נכסות הגדולה, יד אהרן, רב פעלים, וכל הגדולים שלנו, וצריכים ללמוד גם מספריהם. וכמו שאנחנו לומדים נודע ביהודה, רבי עקיבא איגר, חתם סופר, שואל ומשיב ושאלת אריה. ואי אפשר לטפל במח"י את כל מסורת רבותינו. ספרדי שעוזב מנהג אבותיו עובר על "ואל תיטוש תורת אמן". [מנהגי הספרדים באו מגדולי הדורות שלנו, ומצד דין קמא קמא בטיל, היה על כולם לעשות בכל כדעת מרן, וכמו שכתב מרן הבית יוסף עצמו בשו"ת אבקת רוחל (סי' ר"ב), אבל חכמי האשכנזים קיבלו מה שכתב הפנים מאירות (ח"ב סימן קל"ג) שאין דין קמא קמא בטיל בבני אדם. ועל כל פנים לדין יש להמשיך להחזיק בשיטת הבית יוסף. בטוחני שהרב אלישיב או הרב אורבך לא היו אומרים שספרדי ישנה לנהוג בכל כמו האשכנזים, הם הכירו את חכמי הספרדים והיתה להם הערכה גדולה כלפיהם].

ציער יתום, היה צריך לפתוח שלחן ערוך. שמא יאמר האדם, אני לא אתקף את הרב הזה, אולי הוא יתבייש ויעלב, אבל זה לא קשור לדיני בין אדם לחבירו, צריך להעמיד את ההלכה על תילה! וגם צריך לחנכו ולהזהירו, אם תדבר ככה גידוד עליון ביזים... שיפחד ויפסיק לפסוק הלכות מהראש שלו.

עוד שאלו ברדיו, האם להניח תפלין ביום מיתה וקבורה, והשיב שהיום בלאו הכי כולם טרודים ולא מקפידים לכיין, ולכן גם ביום זה ניח בברכה. היאך מוכח סברת עצמו עוקר דין מפורש בשלחן ערוך (יו"ד סי' שפ"א), שלא מניחים תפלין ביום מיתה וקבורה, וכל שכן שלא לברך, ורק ביום קבורה שאינו יום מיתה, ניח תפלין בצנעה לאחר הנץ. אחר כך יגידו: לא נתקף אותו כדי שלא ייעלב, למה להעליב אותו? אבל חייבים להזהר שלא יפסקו הלכות מהר, אלא יהיו מתונים הרבה בפסיקת ההלכה, וכן שלא ימשכו אחריו. אם שואלים אותו שאלה ברדיו ואינו יודע להשיב, אין זו בושה לומר: שאלה יפה, אינני יודע בדיוק את התשובה, אעניין בזה ואשיב מאוחר יותר, אבל לא ישיב בהלכה דברים שאינם נכונים.

¹² ועל כל פנים ברייתא (קידושין לב). מבוואר, אבא אומר השקיני מים ויש לפניו מצוה לעשות - כגון לקבור את המת או ליהי (ה"ש" שם) - איסי בן יהודה אומר, אם אפשר למצוה להיעשות על ידי אחרים, תיעשה על ידי אחרים, וילך הוא בכבוד אביו. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סי' רמ"ט ע"ב). משמע מדברי רש"י שכל שהיא מצוה עוברת, יש להעדיפה על מצוות כיבוד אב ואם.

נהנת? היה שותף בהוראת קבע או בתרומה חד פעמית להוצאת הגיליון!!!

1. הפקדה לחשבון בנק: מזרחי טפחות סניף: 523 מ.ח. 225485 ע"ש עמותת חזון עובדיה בנשר. 2. העברה בבית 0546888382 ולציון: עבור "השיעור השבועי". 3. קישור דיגיטלי מאובטח להו"ק: <https://nedar.im/7004246> ולציון: עבור "השיעור השבועי".

